

Göçle Gelenlerin Toplumsal Sorunları (Isparta Örneği)*

Hüseyin BAL**
Hasan Hüseyin AYGÜL***
Zekavet Nuran OĞUZ****
Meyrem Tuna UYSAL*****

ÖZET

Bu makale Isparta il merkezine iç göçle gelenlerin kentleşme süreçlerinde yaşadıkları toplumsal sorunlarını anlamayı ve çözüm önerileri geliştirmeyi amaçlamaktadır. Makale, esas olarak saha çalışması verilerine dayanmaktadır.

Saha çalışması sürecinde, Isparta'ya gelen göç grupları hakkında önemli veriler elde edilmiştir. Bunlar; demografik, sosyal ve ekonomik özellikleri, göç nedenleri, göç sonrası durumları, memleketleriyle kurulan ilişki düzeyi ve türü, kentsel değerleri ve davranışları, kurdukları sosyal ağlar, Isparta algısı, hizmet birimlerini değerlendirme biçimleri gibi başlıkları içermektedir.

Bu araştırmanın evreni Isparta il merkezinde 44 mahallede yaşayan farklı tarihlerde gelmiş olan göçmenlerdir. Bu evreni temsil etme kapasitesinde olan 1178 kişi örneklem olarak seçilmiştir. Göç edenlerle çoğunlukla aile ortamında görüşülmüştür. Görüşülen kişilere 72 soruluk görüşme (anket) formu uygulanmıştır. Anket formları SPSS programında değerlendirilmiştir. Sonuç kısmında verilerin genel değerlendirmesi yapılmış ve öneriler ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Göç, iç göç, göçmen, kent, kentleşme, toplumsal sorunlar*

Social Problems of Migrants (A Case Study Isparta)

ABSTRACT

This article aims to understand the social problems of urbanization, the internal migrant groups coming to the city center of Isparta are experiencing and to develop due solutions. The article is mainly based on data from field work.

Important data about the migrant groups coming to Isparta were collected during the field research. These include the demographic, social and economic characteristics, the causes of migration, conditions after the migration, type of relationship established with the hometowns, urban values and behaviors, social networks, the perception of Isparta, the assessment of service units.

The universe of the research is the immigrants living in 44 neighborhoods in city center of Isparta. The sample of the study consists of 1178 people capable of representing the

* *Bu makale Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi (BAP) tarafından desteklenen 2011 yılında başlanılan ve bir yılda tamamlanan projenin verilerine bağlı olarak hazırlanmıştır.*

** *Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, FEF, Sosyoloji Bölümü*

*** *Arş.Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, FEF, Sosyoloji Bölümü*

**** *Arş.Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, FEF, Sosyoloji Bölümü*

***** *Arş.Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, FEF, Sosyoloji Bölümü*

universe. The interviews with migrants often took place in their family environment. A interview form (survey) was applied to the interviews. Survey forms were evaluated through SPSS program. At the conclusion an overall assessment of the data is presented and suggestions are expressed.

Keywords: Migration, internal migration, migrant, urban, urbanization, social problems

Giriş

Göç toplumların yaşadıkları değişmez olgulardan biridir. Göç (az veya çok) bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasal sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketliliğini içerir.¹ Burada göç katılanlar bakımından bireysel veya grup; hedef yerleşim bakımından sınırların içine veya dışına; aynı zamanda yeni yerleşim alanı veya eski yerleşim alanına kalıcı hareketlilik olarak kabul edilmiştir.

Göç, insan gruplarının birlikte veya ayrı ayrı sınırları belli bir yerleşim yerinden, yakın veya uzak yerleşim yerlerine yönelik coğrafi ve sosyal hareketliliklerdir. Göç salt bir grubun yerleşik mekanları değiştirme hareketi değildir. Kalkış noktasındaki mekan ile varış noktasındaki mekanın göç olgusu üzerindeki etkisi önemlidir. Mekanların organizasyonu, sunduğu imkan ve fırsatlar göçün temel belirleyicilerindedir.

Göç olgusu tüm zamanlarda ve tüm toplumlarda görülen bir olgudur. İç göç hareketi genellikle belli bir zaman dilimi içinde belli bir yerleşme alanında yaşayanların, kendi iradeleriyle yaşam yerlerini söz konusu yerleşme yerinin dışına taşıyanların miktarı olarak değerlendirilmektedir. Bu ifadede dikkat çeken hareketliliğin göç edenlerin iradeleriyle yapılmasıdır. Tekeli, bunun tarım toplumlarında mümkün olmadığını, gönüllü yer değiştirmelerin sanayi toplumlarına özgü olduğunu hatırlatır. Sanayi toplumunda emek pazarı içinde yer değiştiren birey birçok uyum sorunlarıyla karşılaşabilecektir. Emek pazarı mekana, üretim süreçleri zamana gönderme yapmaktadır. Böylece göçün mekan-zaman boyutunda sanayi toplumunda emek pazarı ve üretim süreçleri yer almaktadır.²

Göç olgusunun her toplum tipinde var olmakla birlikte, yoğunluklu olarak sanayi toplumunda öne çıkması endüstrileşme-kapitalizm-kentleşme olgularının birlikte ilerleyen süreçlerine vurgu yapmamızı gerektirmektedir. Bu süreçler tek bir kavram ile, modernleşme ile anlatılmaktadır. Modernleşme bu nedenle çok boyutlu bir süreçtir ve nihayetinde küreselleşmeye yol açmaktadır.

Modernleşme kuramları modernleşmeyi akılcı ve pozitivist paradigmanın güçlenmesi yani teknolojik ilerleme, gelenekselliğin engelleyici ruhunun ortadan kalkması, tarımsal üretim yerine sanayi ve hizmet üretiminin artması, katılımcı insanın, bireyin önemsenmesi, ulus-devletin güçlenmesi, serbest piyasa koşullarının oluşturulması, kentlere göç ve yeni kentsel yaşam tarzının yaygınlaşması olarak sundu.

Akşit'in belirlediği gibi bu süreç toplumsal kurumların, kültürel değerlerin ve benlik/kimlik yapılarının dönüşümü de kapsamaktadır. Köylerden kentlere doğru zincirlemeli ve kademeli olarak gerçekleşen göç, bu büyük dönüşümün en belirgin mekanizmalarından biridir. Geleneksel ve tarımsal cemaatlerden kentsel sanayi ve

¹ G. Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 1999, s. 685.

² İlhan Tekeli, "Türkiye'de İçgöç Sorunları Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi" *Türkiye'de İçgöç*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 1998, s.9-10.

hizmetler sektörlerindeki modern ve akılcı örgütlenmelere doğru akan göçmenler bir yandan eski ilişkileri ve kimlikleri sürdürme, öte yandan yeni ilişkileri ve kimlikleri kurma ve dönüştürme pratiklerini gerçekleştirmektedirler.³

Göç olgusu İçduygu ve Ünalın (1998) belirttikleri gibi, durağan değil nedenler ve sonuçları birlikte düşünülmesi gereken bir süreç içinde algılanması gerekir. Uzun bir sürecin farklılaşan birimlerini içeren göç olgusu, göç veren yerleşim, göç eden kişiler ve göç alan yerleşim zincirinde irdelenmelidir.⁴

Bu çalışmanın amacı Isparta il merkezine iç göçle gelenlerin kentleşme süreçlerinde yaşadıkları toplumsal sorunları belirlemek ve çözüm önerileri geliştirmektir. Bu çerçevede; göç edenlerin demografik, sosyal ve ekonomik özellikleri, Isparta'da göç sonrası durumları, memleketle kurulan ilişki düzeyi ve türü, kentsel değerleri ve davranışları, kurdukları sosyal ağlar, Isparta algısı ve hizmet birimlerine bakışları değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma betimleyici nicel araştırma yöntemine uygun olarak yapılmıştır. Saha çalışması anket ve görüşme tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Isparta il merkezinde 44 mahallede bulunan göçmenler araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Bu sayı 2010 yılı için yaklaşık 114.000'dir. Evren 100.000 ile 500.000 arasında ise, %95 güven düzeyine göre örneklem büyüklüğü 1056-1065 arasında olması gerekir. Araştırmada belirlenen örneklem büyüklüğü 1178'dir. Böylece niceliksel olarak evrenin temsil etmesi sağlanmıştır. Örneklem yarısına yakını (%48.9) kadın (576), yarısından biraz fazlası erkektir (%51.1) (602).

Anketleri uygulayanlar sorumlu oldukları mahallede görüşmeyi kabul eden kadın ve erkek göçmenlerle görüşmüşlerdir. Araştırma grubunun akademik üyeleri paylaşılan 44 mahallede çalışma alanındaki muhtarlarla görüşmüş, onlara yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulamışlardır. Böylece muhtarlardan mahallerinde yaşayan göç gruplarının özellikleri, sorunları hakkında bilgi edinilmiştir. Sahadan toplanan anket verileri bilgisayar ortamında, SPSS (Social Package for Social Science) programı ile değerlendirilmiştir.

Araştırma bazı sınırlılıklara sahiptir. Öncelikle il merkezinde oturan ve kalkış noktasından hareketle Isparta'ya göç edenlerle sınırlıdır. İlçe ve köylere göç edenlerin oranı düşük olduğu ve il merkezinde kentsel sorunlar daha fazla yaşandığı için çalışma il merkezi ile sınırlanmıştır. Veri toplama tekniği ağırlıklı olarak kapalı uçlu soruların bulunduğu görüşme formu ile sınırlıdır. Görüşme yapılan göçmenler 18-65+ yaş aralığındadır ve araştırma 2010 yılında gerçekleştirilmiş olup süresi bir yıl ile sınırlıdır.

Göç Teorileri

Göç üzerine geliştirilmiş kuramlar arasında işlevsel olan, genel ve ülkemizdeki göç olgusunu anlamaya katkıda bulunanları öne çıkartarak bazı kuramları değerlendirmek

³Bahattin Akşit, "İçgöçlerin Nesnel ve Özne Toplumsal Tarihi Üzerine Gözlemler: Köy Tarafından Bir Bakış" *Türkiye'de İçgöç*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 1998, s. 31.

⁴ Ahmet İçduygu, Turgay Ünalın, "Türkiye'de İç Göç: Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri" *Türkiye'de İçgöç*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 1998, s.38.

mümkündür. Bunlardan ilki Ravenstein'in göç yasaları kuramıdır. Ravenstein'in göç kuramı şüphesiz ilk olması bakımından anlamlıdır. Özellikle göçün aşamalı niteliği, göç akımlarının karşı akımı teşvik ettiği, toplumsal cinsiyet açısından kadınların kısa mesafeli göçleri tercih ettiği, teknoloji ve artan üretimin göçü motive ettiği, baskıcı uygulamaların, olumsuz doğa koşullarının insanları göçe zorladığı tespitleri bugün içinde birçok toplum için geçerlidir. Özellikle küresel nitelikte göçlerin (sığınmacı ve mültecilerin) baskıcı uygulama ve kötü yasalardan dolayı gerçekleştirdikleri göçlerin analizinin ilk izleri bu kuramda görülmektedir.

Everett Lee 1966 yılında yayımladığı *Bir Göç Teorisi* (A Theory of Migration) adlı makalesinde konuyu tartışmıştır. Onun makalesi göçün hem kalkış noktasında hem de varış noktasındaki sorunlarını anlama çabası olması bakımından önemlidir.

Lee' göçü yaygın bir şekilde kalıcı veya yarı kalıcı ikamet değişikliği olarak tanımlar. Lee, kısa veya uzun, kolay veya zor her göç hareketinin bir kalkış noktasını, bir varış noktasını(hedef) ve engeller dizisini içerdiğini belirtir. Hem kalkış hem de hedef yerleşim alanının içinde insanları iten (-) ve çeken (+) sayısız faktör vardır. Bunların dışında insanların kayıtsız kaldıkları faktörler (0) bulunmaktadır. Bu faktörlerin bazıları insanları aynı şekilde etkilerken, diğerleri farklı şekilde etkiler. Göç hareketi içinde göçmenler ve olası göçmenlerin her biri (+) ve (-) faktörleri kendi açılarından farklı tanımlarlar.⁵

İtme-çekme kuramı - destekleme, geliştirme veya eleştirme anlamında - birçok kuramı etkilemiştir veya birçok kuramcı bu kuramla bir şekilde ilgilenmişlerdir. Kuram yapısal sorunlara, göçe neden olan sistemin niteliğine dönük yorum yapmamaktadır, belki en önemli eksiliği budur. Verili olan sistem içinde göç sürecini anlamaya çalışmıştır.

Kendi başına bir Marksist göç kuramı bulunmamakla birlikte Marksist bakış açısı göç olgusunu kapitalist sistemin yapısal bir sonucu olduğuna vurgu yapar. Marx *Kapital*'in birinci cildinde, kapitalist üretim yöntemleriyle kırsal bölgelerin işgal edildiğini, küçük toprak sahiplerinin zorla mülksüzleştirildiklerini ve tarımsal üretimin dışına sürüldüklerini açıklar. Marx, yeni üretim araçlarının kullanılmasıyla çok daha büyük arazilerin eskiye oranla çok az işgücüyle işlenmesinin tarım kesiminde büyük miktarda işgücü fazlası doğurduğunu ifade eder. Ona göre, açığa çıkan bu işgücü kentlere göç ederek sanayi sektörüne katılan proleterlere dönüşecektir.⁶

Sosyal ağlar (network) kuramı üzerinde çalışanlar göç sosyolojinde varış noktasındaki göçmen davranışlarıyla ilgilenmektedirler. Bu kuram herhangi bir yere yönelen göç akımının sonunda yerleşen grupların oluşturduğu iletişim ağları üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Bu alanda çalışan Boyd (1989) ve Massey ve arkadaşları (1987) göçmenlerin kurduğu ağların temelinde yeni bir yaklaşım formüle etmeye başladılar. Onlara göre sosyal ağlar kavramı ekonomik sosyoloji yaklaşımı kapsamında gelmektedir. Hane halkı ağları, akrabalık ağları ve sosyal ağların düzeyi bireysel karar vericilerin sosyal yapısıyla bağlantılıdır. Bir göç ağı göçmenlerle etkileşim içinde olan aile ya da arkadaşlarının ilişkilerinin örüntüsü tarafından tanımlanır. Sosyal ağlar himaye veya yardımın yanı sıra bilgilerin yayılması için bir temel sağlar. Sosyal ağlar içindeki

⁵ E. Lee, "A Theory of Migration", *Demography*, Vol, 3,no 1, 1966, s. 6-7.

⁶Cemal Yalçın, *Göç Sosyolojisi*, Anı Yay., Ankara, 2004,s. 46.

etkileşimler hareket riskini ve göçün maliyetlerini azaltarak göç kolaylaştırır. Sosyal ağlar uluslararası göç ağlarının önünü açar.⁷

Sosyal ağların çarpan etkisi göz önüne alındığında göç zincirine neden olabilir. Ağlar göçmenlerin seyahat giderlerini karşılar ve bir iş veya barınma için yardımcı olur. Göç ağları yasal veya yasadışı yollarla sınırların geçilmesini sağlar. Kişisel ilişkiler kalkış ve varış noktalarında eski göçmenlerle göçmen olmayanları uluslararası emeğin artışına bağlı olarak dolambaçlı ve zincirleme göç içinde birbirine bağlar.⁸

Ağ teorisi göçmen davranışları şöyle açıklar: Öncü göçmenler öncelikle göç veren ve alan toplumlara birbirine bağlayan bir altyapı oluştururlar ve bu bağlantı göç veren toplumdaki diğer bireylere göçme olanağı sağlar. Yeni göç dalgaları kurulmuş bu ağ hareketine geçirir ve sonradan göç edenler ilk gelenlerin tecrübelerinden yararlanırlar.⁹

Sosyal ağlar Türkiye'deki akraba dayanışması ve hemşehri birlikleri örgütlenmesi sürecinde kurulan iletişim ağlarını yansıtmaktadır. Kentlere daha önce göç edenler önce akrabalar arasında sonra hemşeriler arasında dayanışmalı ilişkileri geliştirirler. Konut edinme, iş bulma, maddi destek aramanın yanında sosyal ve kültürel etkinliklerle aidiyet duygusu geliştirilir. Kurulan sivil toplum kuruluşları ile hem varılan yer hem de kalkış noktasındaki sorunlarla ilgili çalışmalar yürütülür.

Bu kuramlar göçü daha çok bir toplumun içsel faktörlerine bağlı olarak açıklamaktadır. İç göçün sonuçları üzerine odaklanan araştırmamız için söz konusu kuramların teorik bir zemin yarattığı düşünülmektedir. Buna karşılık *Bağımlılık okulu'nun* geliştirdiği merkez-çevre (center-periphery) kuramı dünya sistemine ilişkin merkez ve çevre ülkelerinin küreselleşme süreci içindeki yeni pozisyonlarını değerlendirerek göç olgusunu dünya ölçeğinde açıklamaktadır.

Göç Edenlerin Karar Verme Davranışları ve Varış Noktasında Yaşanan Sorunlar

Göç eden kişinin kararının nasıl oluştuğunu analiz eden kuramların bir kısmı bireyin rasyonalist olduğunu kabul etmektedirler. Göç sürecinde üç karar alınmaktadır. *Birincisi* önce kişinin göç etmeye karar vermesidir. *İkincisi* göç edecek kişinin varış noktalarındaki fırsatlar arasında birini seçmesidir. *Üçüncüsü* göç eden kişinin bu fırsatlar için diğerleri ile yarışması ve kazanmasıdır. Göç eden kişi emekçi ise bu süreçte göç ettiği yerdeki işveren kararı da önemlidir. Ekonominin rasyonalist paradigmasının etkisi altındaki bulunan araştırmalarda tüm karar vericilerin rasyonalist karar verici olduğu kabul edilmektedir. Böyle olunca içgöçün sistem içinde emeğin mekansal dağılımını rasyonalize ettiği düşünülmektedir. Rasyonel karar verme modelinin yetersizliklerine karşın yeni kuramsal denemeler yapılmaktadır. Örneğin *razı olucu karar modeli* böyle bir çabanın ürünüdür. Bazı analizciler karar verenin beklentisini en çoğa çıkarması arayışı yerine belli bir eşiği aşma arayışı içinde olacağı, kişilerin tüm fırsatları algılayamayacağı, göç edeceği yerdeki akraba ve tanıdıkların durumunun etkili olacağı, göç ederken nihai bir karar verme yerine bir arayışa başlama kararı vereceği, son

⁷ M. Boyd, 'Family and personal networks in international migration: recent developments and new agendas'. *International Migration Review*. 23(3), 1989,s. 68-70.

⁸ S. Haung, "Migration Networks and Migration Decision-Making". *Journal of Ethnic and Migration Studies*. Vol. 34. No. 4. May, 2008,s. 585.

⁹ Yalçın, a.g.e.,s. 51.

aşamaya değişik arayışlardan sonra ulaşacağı varsayılmakta ya da kademeli göç modelleri geliştirilerek insanın gerçekteki karar verme yaklaşımlarına daha yakın analizler geliştirilmektedir.¹⁰

Göç sonucu hem kalkış noktasında hem de varış noktasında sorunlar oluşmaktadır. Araştırmalar daha çok varış noktasındaki sorunlarla ilgili olduğu için algı bu yönde gelişmiştir. Kaygalak'ın belirttiği gibi, göçün secici özelliği nitelikli işgücünün (öncelikle genç, üretken erkek nüfus) seçilmesi anlamına geleceğinden göçü veren birimde bu nüfusun yitirilmesi sosyo-ekonomik bakımdan olumsuz sonuçlar yaratır. Aynı zamanda göç olgusu maddi sermaye ve diğer ekonomik kaynakların belli kentsel merkezlere akarak orada yoğunlaşmasına neden olur. Böylece nüfusun üretken kesiminin ve sermayenin yer değiştirmesine bağlı olarak göç veren bölgenin gelişme hızı da düşer. Bu durum daha fazla göç anlamına gelir.¹¹

Bu çalışmada göçün kalkış noktasındaki sorunlar dikkate alınmadan varış noktasındaki sorunlar araştırılacaktır. Göçün varış noktasındaki sorunlardan biri Tekeli'nin belirttiği gibi göç edenlerin istihdam taleplerinin karşılanamaması ve bir işsizler kitlesinin sürekli artmasıdır.¹² Bu sorun liberal bakış açısıyla rasyonel kuralların gereği olarak en yetenekli olanların istihdam edilmesi, diğerlerinin düşük ücrete razı olmaları veya işsiz kalmaları demektir. Sistemi sorgulayan bakış açıları bakımından ise yedek işsizler ordusunun varlığının korunmasıdır. Hangi açıdan yaklaşırsa yaklaşırsın sonuçta toplumsal bir sorun var demektir.

Bir başka sorun göç eden nüfusun yeni yaşam yerine uyumunu gerçekleştirip gerçekleştirmediğiyle ilgilidir. Bu durum köylü nüfusun çözülerek kentlere aktığı toplumlarda ciddi bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Köylü nüfusun kente gelmesi ve emeğini arz etmesi ve hatta iş bulması onun kente uyumu için yeterli değildir. Kültürel bir değişim geçirmesi, kentli yaşam tarzını benimsemesi, kentin fırsatlarını değerlendirebilmesi gerekmektedir. Bu ise kısa sürede değil en az birkaç nesilde gerçekleşebilmektedir.

Tekeli göç ile kentlere gelen nüfusun enformel kesimde çalışmak zorunda kaldığını, modern sektörlerin onları dışarıda tuttuğunu belirtmektedir.¹³ Kentlere göç edenler işgücünün niteliği bakımından genellikle sanayi ve hizmet sektörünün aradığı nitelikli işgücüne sahip olmadıkları için kendilerine en uygun çalışma alanı olarak "enformel" sektöre yönelmektedirler. Göçün yoğun yaşandığı gelişmekte olan bağımlı ülkelerde enformel sektör küçük işletmeler, örgütsüz işçiler, bireysel veya aile bireyleri ile gerçekleştirilen işlerden oluşur. Türkiye'de enformel sektör düşük ücretlerle, sendikal haklardan yoksunlukla, iş güvencesi olmamakla eşdeğerdir. Kırsal kökenli işgücü daha çok inşaat, pazarcılık, seyyar satıcılık, taşımacılık vb. işlere yönelmek durumundadır. Bu işgücü ancak en az üç kuşak sonra nitelikli iş ve mesleklere (kamuda ve özel sektörde) yönelebilir.

Göç eden işgücünün kırsal kökenli oluşu ve genellikle niteliğinin düşük olması onları "razı olucu karar verme" ye zorlamaktadır. Kırdan kente göç edenler maliyet fayda analizini çok kaba olarak yaparlar. Kendi hünerlerine uygun bütün fırsatlardan

¹⁰ Tekeli, a.g.e.,s. 13-15.

¹¹ Sevilay Kaygalak, *Kentin Mültecileri*. Dipnot Yay., Ankara, 2009, s. 18.

¹² Tekeli, a.g.e.,s. 13-15.

¹³ Tekeli, a.g.e.,s. 16-17.

haberleri olmaz. İş bulmada “akraba çoğaltarı” etkilidir. Beklenti düzeyi düştükçe razı olma davranışı ön plana çıkar. Bu durumda sigortasız, düşük ücretle çalışma doğal olarak kabul edilir.

Göç edenler kendi yerleşik değer-norm sistemlerini, tutum ve alışkanlıklarını da beraberlerinde getirirler. Bu durum Wirth’ın ifade ettiği “bir yaşam biçimi olarak kentlileşme” olgusuna engel teşkil eder. Ona göre kente göç edenlerin kentin yaşam biçimini benimseyecekleri umulur. Üstelik bir kent ne kadar geniş, ne kadar yoğun nüfuslu ve farklı insan gruplarından oluşursa, kentlileşmenin temel nitelikleri de o kadar güçlü bir biçimde vurgulanmış olacaktır.¹⁴

Göç edenlerin yoğunlaştığı gecekondular alanları kentten ayrı bir dünyayı temsil eder. Gecekondularda ikinci veya üçüncü kuşaktan sonra kentli olma bilinci oluşmaya başlar. Bu süreç kentlileşme olarak adlandırılmaktadır. Kentlileşme Keleş’in ifadesi ile, “kentleşme akımı sonucunda, toplumsal değişimin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, tinsel ve özdeksel yaşam biçimlerinde değişiklikler yaratması süreci”dir.¹⁵

Kentlileşme ekonomik ve sosyal bakımdan değerlendirilmektedir. Kartal’a göre “ekonomik bakımdan kentlileşme” kişinin geçimini tamamen kentte veya kente özgü işlerde sağlıyor duruma gelmesiyle gerçekleşir. “Sosyal bakımdan kentlileşme” ise, kır kökenli insanın türlü konularda kentlere özgü tavır ve davranış biçimlerini, sosyal ve tinsel değer yargılarını benimsemesi ile gerçekleşir.¹⁶

Kentlileşme kente göç edenlerin *yeniden sosyalizasyon* sürecini anlatır. Sosyalizasyon bireyin içinde bulunduğu aile, meslek grubu, arkadaş grubu vb. sosyal grupların ve toplumun değer-norm sistemini, davranış kalıplarını içselleştirmesidir. Göç edenler ve kente yaşayanlar kent toplumunun değer-norm sistemini, kentli insanın düşünme, davranış biçimlerini ve giderek yaşama biçimini benimserler. Bu süreç her bireyin ya da grubun *geçmiş yaşam tecrübesi, kentte bulunma süresi, etkileşim halinde olduğu sosyal çevreler, yaptığı iş / meslek, aldığı eğitim, yaş* vb. bir çok değişkenle ilişkilidir. Doğal olarak genel bir kentli insan ideal tipi oluşturulsa da esas olarak belli bir zamanda belli bir toplumda belli bir kente bağlı olarak gerçekleşen bir *kentlileşme süreci* ve bunun sonunda kabul gören bir *kentli insan* tipi oluşur.¹⁷

Kentlileşme olgusu göç eden bireylerin davranışlarında bir çok boyutta (ekonomik, sosyal, siyasal, psikolojik, inançsal, estetik vb.) gözlenebilir. Özetle kentlileşme, kentli insana özgü davranışlar olarak kendisini ifade eder.

Türkiye’de İç Göç

Türkiye’de göç olgusu genellikle 1950 yılından sonra kırsal alanda traktörün ve diğer tarımsal teknolojilerin girmesiyle yapısal değişim sonucu açığa çıkan tarımdaki işgücünün kentlere yönelmesi ile başlatılır. 1950 yılı DP iktidara geldiği, liberal ekonomi politikaların benimsendiği, dış ekonomik desteklerin ülkeye geldiği bir dönemdir. 1950 yılında başlayan göç dalgası sonucu 10 yıllık sürede toplam içindeki

¹⁴ Louis Wirth, “Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme”, *20. Yüzyıl Kenti*, Der. Ve çev. Bülent Duru, Ayten Aklan, İmge Kitabevi, Ankara, 2002, s. 78.

¹⁵ Ruşen Keleş, *Kentleşme Politikası*, İmge Yay.. 3. Baskı. Ankara. 1996, s. 71.

¹⁶ Kemal Kartal, *Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentlileşme*, Adım Yay., Ankara., 1992, s. 50.

¹⁷ Hüseyin Bal, *Kent Sosyolojisi*, Beşinci Baskı, Fakülte Kitabevi. Isparta, 2011, s. 75.

kent nüfus oranı %25.0 den %32'ye çıkar ve kent nüfusu 4.3 milyon iken bu süre içinde 5.2 milyona ulaşır.

Peker'e göre Türkiye'de 1945-50 döneminden günümüze kadar olan içgöçler ve kentleşme olgusu incelendiği zaman iki örüntü ile karşılaşmak mümkündür. Bunlardan birincisi; ulusal kalkınmacı politikanın yerine liberal düşüncenin egemen olmaya çalıştığı, fakat kamunun öncülüğünün sürdüğü 1950-80 dönemindeki göçlerin varış noktasının hâkim kentlere yöneldiği kır-kent göçü tipidir. İkincisi ise, kamunun üretimden vazgeçmesi ve küçültülmesi ile ekonomik liberalizme geçiş ve ekonominin uluslararası nitelik kazanma sürecinde yaşanan kent-kır arası göçlerdir. Bu süreçte hâkim kentlerin büyük kentlere dönüşmesi ve bölge çekim merkezlerinin oluşması da gerçekleşmiştir. İki tipte de egemen olan nokta, gönüllü göç olgusudur. Ancak ikinci tipte, 1990'larda güvenlik nedeniyle Doğu ve Güneydoğu'dan göçler, sosyal sistemde ihmal edilmeyecek boyutlara ulaşmıştır.¹⁸

Göç edenlerle ilgili yerleşme ve çalışma sorunlarına kurumsal bir yaklaşım geliştirilemediği için göç edenler daha önce gelmiş olan akrabaları ve hemşehrilerinin esnek ilişkileri ile sorunlarını çözmeyi denemişler, kente uyum sorunlarını da aile kurumu ve din kurumu ile birlikte çözmek durumunda olmuşlardır. 1980'den sonra göç edenlerin nitelikleri ve kentte üretici rollerinin değerlendirilme biçimlerinin farklılığı, farklı bağlamda cemaatleşmeyi artırmıştır. Bu durum Peker'in ifadesi ile "kentsel gerginliğe ebellik etme durumudur."¹⁹

Aslında göçmenlerin kentte kurdukları bu ilişki / iletişim biçimi Kıray tarafından daha önce *patronaj ilişkiler* bağlamında değerlendirilmiştir. Ona göre alttan gelen göç unsurları patronaj ilişkiler ağına girerek aile ve hemşehrilik münasebetleri oluşturmuşlar ve kent içindeki entegrasyon mücadelesine katılmışlardır.²⁰

Göç edenler aile-din eksenli bir yardımlaşma-dayanışma içinde kentteki sorunları kendi ölçülerinde aşmayı başarmakla kentsel gerilimi de azaltmış olmaktadır. Bunlar enformel ilişkiler düzeninde gerçekleşmiş olmakla birlikte yerel yönetimlerin ve merkezi otoritenin de işini kolaylaştırmaktadır.

Tb.1. Göç Edenlerin Dönemlere Göre Durumu ve İller Arası Göç²¹

Dönem	Göç Edenler		İller Arası Göç Edenler	
	Milyon	%	Milyon	%
1975-1980	3.5	9.3	2.7	7.0
1980-1985	3.8	8.6	2.8	6.5
1985-1990	5.4	10.8	4.0	8.1
1995-2000	6.6	11.0	4.7	7.8

¹⁸ Mümtaz Peker, "Türkiye'de İçgöçün Değişen Yapısı", *75.Yılda Köylerden Şehirlere*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 1999.,s. 295.

¹⁹ Peker, a.g.e.,s. 298.

²⁰ Mübeccel Kıray, "II.Dünya Savaşı Sonrasında Metropollerdeki Sosyal Değişim", *Adakentlişim Dergisi*, Yıl 1, sayı 1, 1995.

²¹ Tablolar TÜİK verilerinden (Genel Nüfus Sayımları ve diğerleri) yararlanılarak yapılmıştır.

Yukarıdaki tabloya göre dönemler itibariyle göç edenler artmakla birlikte oranlarda artış ve azalma olmuştur. Aynı şekilde iller arası göç edenlerin sayısı artmış fakat oranlar istikrarsız olarak değişmiştir. 1995-2000 her 100 kişiden 11'i il merkezi, ilçe merkezi, bucak, köy gibi yerleşim yerleri arasında, 8'i ise iller arasında göç etmiştir. İller arasında yapılan göç diğer göç türlerine göre birinci sırada yer almaya devam etmiştir.

Göçün yönü kalkış ve varış noktalarına göre - kentten kente, kentten köye, köyden kente, köyden köye – göre belirlenmektedir. Türkiye'de göçün temel eğilimini gösteren köyden kente göç azalırken kentten kente göç artmaktadır. Bu aşamalı göçün olduğu fikrini güçlendirmektedir. Kırsaldan kentlere göç etmiş olan nüfus buralardan diğer kentlere göç etmektedir. 1975'li yıllardan sonra göçün ağırlıklı olarak kentten kente olduğu anlaşılmaktadır. Kentten kente göç 1995-2000 döneminde görece düşme eğilimi göstermiştir (%62.2'den %57.'e düşmüştür.) Bunun yanında kentten köye göçün son dönemde artmış olması dikkat çekicidir. Bu dönemde kentten köye göç eden nüfusun büyüklüğü , önceki döneme göre iki kat artış göstermiş ve yaklaşık 681 binden 1 milyon 343 bin kişiye yükselmiştir. (Oran olarak %12.6'dan %20.0 çıkmıştır). Köye geri dönme eğilimi -özellikle emekliler, kente aradığını bulamayanlar için artmaktadır.

Türkiye'de iç göç olgusunu genel olarak değerlendirdiğimizde kırsal alandaki fazla iş gücünün öncelikle kentlere yönelmesi bir süre sonra belli bir doyma noktasına ulaşmasına neden olmuştur. 1980'den sonraki veriler göçün kentten kente öncelik taşıdığını, kırdan kente göçün hızının azaldığını göstermektedir. Bu da üretimin ve emeğin yer seçimlerinin bundan böyle daha rasyonel gerçekleşeceğini göstermektedir. Kentler arası göç çoğunlukla nitelikli iş gücünün göçüdür. Piyasa kurallarına göre sermaye ve emek kendileri için en uygun alana yönelmekte ve buralarda karşılaşmaktadırlar. Bu gelişmeler liberal ekonomi-politikaların belli ölçüde uygulanmasının bir sonucudur. Aslında göç doğal ve hatta gerekli bir olgudur. Emeğin toplam üretimi daha verimli kılmak için rasyonel bir biçimde yayılması göç sayesinde gerçekleşir. Sermaye ihtiyaç duyduğu iş gücüne göç sayesinde ulaşır. Göç, ekonomik gelişmenin bir dinamiğidir. Ancak ülkemizde kırdan kente yönelen çok hızlı ve düzensiz göç dalgaları sorunlar yarattığı için göçe yüklenen anlam olumsuz olmuştur. Göç edenlerin istihdam edildiği ortamlarda göç olumlu anlamlar içerir.

Türkiye'de içgöç yapısal değişimin ürünüdür. Endüstrileşme süreci, kır-kent dengesizliği, iş gücünün yüksek düzeyde arzı, ücret politikalarındaki farklılık, göç veren yerlerin olumsuz koşulları buna karşılık varılan yerdeki görece iyi koşullar vb. göçün arka planındaki belirleyicilerdir.

Isparta'da Nüfus Artışı ve Göç Olgusu

1927-2000 döneminde Isparta ilinin nüfusu sürekli artış göstermiştir. İlde en düşük yıllık nüfus artış hızı 1940 -1945 döneminde gerçekleşmiş (%0,9), en yüksek yıllık nüfus artış hızı 1955-1960 döneminde olmuştur (%0 26.7) . Son dönemde 1990-2000 döneminde yıllık nüfus artış hızı %0 16.7'dir. Bu oran aynı dönemde Türkiye ortalamasından (%0 18.2) düşük olmakla birlikte birçok kente göre yüksektir.

Tb.2. Dönemlere Göre Isparta'nın Net Göç Durumu ²²

Dönem	Net Göç	Net Göç Hızı (Binde)
1975-1980	-2.792	-9.3
1980-1985	-5.148	-15.4
1985-1990	-6.495	-17.0
1995-2000	13 869	30.7
2009-2010	- 3 238	-7. 2

Isparta'nın son yıllarda en fazla 1985-1990 döneminde göç vermiştir. 1995-2000 yılında aldığı göç verdiği kadar fazladır. Bunda Dinar depreminden sonra (01.10.1995, 6.0 şiddetinde) Isparta'ya göçün artması ve üniversite öğrencilerinin artışı etkili olmuştur.

Tb.3. 1995-2000 Yılı Verilerine Göre Isparta'nın Göç Durumu

Daimi İkametgah Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı(%0)
458 365	45 579	31 710	13 869	30. 72

Tb.4. 2009-2010 Yılı Verilerine Göre Isparta'nın Göç Durumu

Daimi İkametgah Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı(%0)
448.298	15.017	18.255	-3.238	-7.2

Isparta son dönemde aldığı göçten fazlasını verdiği için net göçü – 3.238 kişi, net göç hızı ise binde -7.2 olmuştur. Isparta'nın 2000 yılı hariç genellikle verdiği göç aldığı göçten daha fazladır. Buna rağmen aldığı göç sayısal olarak kentin nüfusuna oranla az değildir.

Tb.5. 2000 Yılı Verilerine Göre Isparta'da Nüfusun Özellikleri

Genel Toplam	Isparta Doğumlular	%	Başka İl veya Yurt Dışı	%
513 681	414 677	80.74	99 004	19.26
Doğum Yeri Diğer İller Olanlar: 95444				
Doğum Yeri Yabancı Ülke Olanlar: 3560				

2000 yılı itibariyle Isparta nüfusunun %19'u Isparta dışı doğumludur. Yani nüfusun 1/5 ine yakın bir kısmı göç ile Isparta'ya gelmiş demektir

²² Buradaki tablolar Isparta'ya ilişkin TÜİK verilerinden, 2000 Yılı Genel Nüfus Sayım Sonuçları'ndan hareketle hazırlanmıştır.

Tb.6. 2000 ve 2010 Yıllarına Göre Isparta'nın Göç Aldığı İller

2000 Yılı Verilerine Göre	
1.Afyon	12 290
2.Burdur	8 342
3.Konya	6 299
4.Antalya	6 247
5.Istanbul	4 645
6.Ankara	4 228
7.İzmir	3 522
8.Denizli	2 686
9. Aydın	2 039
10.Adana	1 871
2010 Yılı Verilerine Göre	
1. Afyon	14 110
2.Burdur	9 667
3.Konya	7 618
4.Antalya	4 554
5.Denizli	2 695
6. Ankara	2 413
7.Mardin	2 403
8.İzmir	2 336
9.Kayseri	2 130
10.Erzurum	2 022

2000 ile 2010 yılları arasında Isparta'ya göç veren iller arasında ilk dört ilin sıralaması değişmemiştir. 2010 yılı itibariyle Isparta sınır komşu illerden (Afyon, Burdur, Konya ve Antalya) büyük bir ilgi görmüştür. Buna karşılık 5. sırayı İstanbul yerine Denizli almıştır. Sanayisi daha iyi durumda olan Denizli 8.sıradan buraya gelmiştir. 2000 yılında ilk onda olmayan Mardin'in 7.sıraya gelmesi de Doğu ve Güneydoğu bölgelerinden gelen göçün artmakta olduğunu göstermek bakımından önemlidir.

Bulgular

Göç Edenlerin Demografik Özellikleri

Sahada Isparta il merkezinde bulunan 44 mahallede yaşayan göç edenleri temsil eden 1178 kişiyle görüşülmüştür. Örneklem grubun yarısına yakını (%48.9) kadın, yarısından biraz fazlası erkektir (%51.1). Örneklem grubun yaş alt sınırı 18'dir, 25 altı (%7.2) ve 65 yaş üstü (%6.2) az buna karşılık orta yaş grubu çoğunluktadır (%76.4) Evli nüfus ağırlıktadır (%88.4), bekâr (%6.3) ve boşanmış (%2.4)'dir.

Sosyal ve Ekonomik Özellikleri

Görüşülenler arasında okur-yazar olmayanların oranı düşüktür (%6). Okur-yazar ve bir öğrenim kurumunu tamamlamış olanlar (kadın+ erkek toplamı) % 94'dir. İlkokul mezunları çoğunluktadır (% 42.6). Orta okul mezunlarına göre (%11.5) lise mezunları daha fazladır (%22.0). Üniversite grubu (Meslek Yüksek Okulu+ Üniversite +lisanüstü) % 15.4 ile ilkokul ve liseden sonra üçüncü büyük gruptur.

Göç edenlerin içinde istihdam edilenler arasında en büyük meslek grubu işçilerdir (%16.5). Bunların çoğunluğu vasıflı işçidir (%10.3). Vasıfsız işçiler (%6.2) daha düşük orandadır. Esnaf grubu ikinci sıradadır (% 9.7). Burada esnaf grubunun ve nitelikli işçilerin oranının yüksekliği önemlidir. Bu gruplar varış noktasında bütünleşmeyi kolaylaştırıcı rol oynarlar. Göç ile gelen memurlar üçüncü sıradadır (%8.4). Emekliler yüksek düzeydedir (%14.6).

Bazı meslek grupları açısından göçten önce ve sonrası bakımından bir karşılaştırma mesleklerdeki değişimi yansıtmaktadır.

Tb 7. Isparta'ya Göç Edenlerin Meslekleri

	Göçten Önce	Göçten Sonra
Memur	9.5	8.4
İşçi	21.8	16.5
Esnaf	3.6	9.7
Serbest Meslek	3.8	2.7
Zanaatkar.	0.7	0.6
Eğitimci	3.5	3.1
Emekli	1.5	14.6
Teknisyen	2.0	1.4

Göç ile gelenlerin önemli bir kısmının vasıflı işçi, esnaf, memur ve emekli olması Isparta açısından avantaj sayılmalıdır. Göçle gelenlerin bir kısmı emekli olduktan sonra Isparta'ya yerleştikleri görülmektedir. Göçten sonra esnaf olanlar yaklaşık üç kat artmıştır. Diğer meslek gruplarından bir bölümün esnaflığa yöneldiği anlaşılmaktadır. İşçilerde, memurlarda, serbest mesleklerde, teknisyenlerde, eğitimcilerde görece bir azalma vardır.

Göçle gelenlerin önemli kısmı halen bir işte çalışmaktadır (%45.1). Çalışmayanların arasında çoğunluk ev kadını (%35.9) ve emeklidir (%14.6). Geriye kalan (%4.4) çalışabilir olduğu halde çalışmayanların oranıdır.

Göçle gelenlerin içersinde 4 kişilik aile çoğunluktadır (%32.7). Bu durum Isparta'nın geneliyle de uyumludur. 2000 verilerine göre Isparta genelinde ortalama hanehalkı büyüklüğü 4.4'dür.

Göç eden ailelerin çoğunluğunun bir çocuğu ilköğretimdedir (%62.3). İki çocuğu ilköğretimde olanlar (%27.3), ikiden fazla çocuğu ilköğretimde olanlar (%10.3)dür. Lisede bir çocuğu okuyanların oranı (%63.8),iki çocuğu lisede olanlar (%27.4), ikiden fazla çocuğu lisede olanlar (%8.4)dür. Üniversitede bir çocuğu okuyanların oranı (%63.8), iki çocuğu üniversitede olanlar (%29.0), ikiden fazla çocuğu üniversitede olanlar (%7.5)dir. Bu durum göç edenlerin çocuklarının eğitimleri için aile bütçesinden önemli düzeyde pay ayırdıklarını göstermektedir.

Örneklem grup içinde %4.9'u ailesinde engelli çocuğun olduğunu belirtmiştir. Bu da 56 ailede özürlü çocuk bulunduğu anlamına gelir. Bu çocukların çoğunluğu zihinsel özürdür(%30.4). Ortopedik özürler (%25.0). görme (%17.9). konuşma (%7.1). diğer (%16.1). Diğerinde birden fazla özürlü olanlar ve bu kategorilerin dışında olanlar da bulunmaktadır. Ailelerin çok küçük bir bölümü kurumsal destek almaktadır (%7.7) Büyük çoğunluk bu desteği almamaktadır (%92.3). Kurumsal destek daha çok sürekli ilaç alımı (%52.0), nakit (%18.0), özel eğitim kurumundan yararlanma (%12.0), tekerlekli sandalye (%6.0) ve diğer (%12.0).

Görüşülenler arasında ailede suç isnat edilen çocuğu olan aile oranı %1.1'dir. Bu durumda olan 12 aile bulunmaktadır. Cevapsızların oranı ise dikkat çekicidir; (%4.9) (58 aile).

Henelerde gelir getirici bir işte çalışanların büyük çoğunluğu tek kişidir (%77.2). İki kişi olanların oranı düşüktür (%19.5). Üç kişinin çalıştığı aile oranı ise çok azdır (%2.8). Dört ve 6 kişinin çalıştığı ailelerin oranı ise %0.5 gibi çok düşüktür. Göçmenlerin çoğunluğu açlık sınırı veya yoksulluk sınırı altında bir gelire sahiptir:

Tb8. Isparta'ya Göç Edenlerin Aylık Gelirleri

Aylık Gelir	%	
0- 500TL-	%8.5	Açlık sınırı
501-1000	%49.9	Açlık sınırı
1001-1500	%17.8	Yoks.sınırı
1501-2000	%8.9	Yoks.sınırı
2001-2500	%6.6	Yoks.sınırı

Açlık sınırı: 869 TL

Yoksulluk sınırı : 2 883 TL²³

Geliri 2500+ olanların (yani yoksulluk sınırında veya üstünde olanların) oranı düşüktür (%8.3). Görüşülenlerin çoğunluğunun geliri maaştır (%67.0). Gelir kaynağı ücret olanlar düşük düzeydedir (%14.0). Geliri kâr olanlar (%17.0) arasında esnaf, zanaatkarlar, serbest meslek sahipleri bulunmaktadır.

Görüşülenlerin kendi refah düzeylerini çoğunlukla "orta düzeyde" algıladığı görülmektedir. Oysa görüşülenlerin %58.4'ü açlık sınırında. %33.3'ü yoksulluk sınırında bulunmaktadır. İyimsen bir yaklaşımla %91.7'si yoksulluk içinde olan göçmenler kendilerini yine de "orta düzeyde" görmesi toplumun mevcut haline razı olucu geleneksel tutumundan kaynaklanmaktadır.

Göçle gelenlerin önemli bir kısmı (%18.2) sigortasızdır. Sigortalı olanların arasında SSK'lı olanlar ilk sırayı alırken (%41.4) bunu Emekli Sandığı (%19.1) ve Bağ-Kur (%15.3) izlemektedir. Yeşil kartlı olanlar %5.1'dir. İsteğe bağlı ve özel sigortalı olanlar %0.9'dur. Sigortasız ve yeşil kartlı olanlar (%23.3) açlık sınırı içinde olan grubun içinde yer almaktadır.

²³ TÜRK-İŞ, Nisan ayında 4 kişilik bir ailenin açlık sınırının 869,87TL, yoksulluk sınırının ise 2 bin 833,44 TL olarak gerçekleştiğini belirtti.

Doğdukları ve Geldikleri Yerleşimin Niteliği

Isparta'ya göç edenlerin önemli bir bölümü köy doğumludur(%44.3). İl (%15.4) ve ilçe doğumlu olanlar (%40.3) birlikte düşünülürse doğum yeri itibarıyla kentli nüfus daha fazladır(%55.7).

Göçle gelenlerin çoğunluğu ilçe merkezi (%41.7) ve il merkezinden (%18.1) gelmişlerdir. Bunlar için kentli nüfus diyebiliriz. Köyden gelenler de önemli düzeydedir (%40.1). Birçok ilçede tarımsal faaliyetler ve köylülük değerleri devam ettirmektedir. Bu nedenle “göç edenlerin yaklaşık yarısı köylü yarısı kentlidir” yargısına ulaşabiliriz.

Göç Etme Nedenleri

Göç nedeni olarak iş imkanı bulma en yüksek düzeydedir (%43.6) Bu oran Türkiye ortalamasının iki katından fazladır (%20.0) .²⁴ Isparta'ya göçün en önemli nedeni iş bulma umududur. Buna karşılık Isparta'da 2000 yılında (%6.4) olan işsizlik 2010 yılında iki kat artarak (%12.0) olmuştur. Bu oran 2000 yılı Türkiye ortalaması ile aynıdır(%11.9).

Isparta'ya göç nedenlerinden biri olan tayin Türkiye ortalamasına uygundur (Isparta : %12.8; Türkiye %13) Hanedeki fertlerin birine bağlı göç (aileden birinin önce göçü) Türkiye ortalamasından düşüktür (Isparta : % 6.6 ; Türkiye % 26). Eğitim nedenine göre göçün Isparta değerleri Türkiye ortalamasından düşüktür. (Isparta : % 8.5 ; Türkiye %12) Evlilik nedenine göre göçün Isparta değerleri Türkiye ortalamasından yüksektir. (Isparta : % 12.1 ; Türkiye % 7) Güvenlik nedenine göre göçün Isparta değerleri Türkiye ortalamasından biraz fazladır (Isparta : % 1.8 ; Türkiye % 1). Kan davasını da bir güvenlik sorunu sayarsak bu oran (%2.0)'a ulaşır. Türkiye tablosunda gözükmeyen –muhtemelen diğer maddesinde yer alan - Akrabaların varlığı Isparta'ya göçte önemli bir orandır (%6.2). Aileden birinin göç nedeni (%6.6) Türkiye ortalamasının(%26) altındadır. Aile-akraba varlığı (%12.8) birincil ilişkilerin güçlü olduğu dayanışmalı bir ortamı sağlar. Bu da göçü kolaylaştıran bir neden olarak ortaya çıkar.

Isparta'da Kalma Süreleri

Göç edenlerin çoğunluğu (%16.5) son 5 yıldan beri Isparta'da yaşamaktadır. 6-10 yıldan beri Isparta'da yaşayanlar (%15.5)dir. 11-25 yıldan beri yaşayanlar (% 36.7). Buna paralel olarak 26 -40 yıldan beri Isparta'da yaşayanlar (% 20.4). 41-51 yıldan fazla Isparta'da olanların oranı düşmektedir(%9.9). Genel olarak ifade edersek 10 yıldan fazla Isparta'da yerleşik olanların oranı (%68.0) gibi yüksek bir orandadır.

Memleketle Kurulan İlişkinin Sıklığı Ve Niteliği

Göç edenler arasında memleket ile kurulan ilişki önemlidir. Hiç gitmeyenler köprüleri atmış ve gelinen yerde kalma konusunda daha kararlı olabilirler. Bu durumda olanlar

²⁴ 2000 yılı Türkiye değerlerine göre göç etme nedelleri ve oranları şöyledir: Hanedeki fertlerin birine bağlı göç % 26, İş arama-bulma %20, Tayin –atama %13, Eğitim %12, Evlilik %7, Deprem %3, Güvenlik %1, Diğer %17, Bilinmeyen %1 (www. dic.gov.tr)

küçümsenmeyecek düzeydedir (%13.9). Memleketle ilişkiyi daha sık sürdürenler çoğunluktadır (% 65.9). Daha seyrek sürdürenlerin oranı düşüktür (%8.4)

Memleketle kurulan ilişki gerekçesinde kısa ziyaretler çoğunluktadır (%60.9). Bunu tatil(%11.0), düğün (%7.4), vefat (%7.4) takip etmektedir. Ekonomik destek sağlayan tarımsal faaliyet düşük olmakla (7.8) birlikte bu kesimin görece daha iyi olduğu düşünülebilir.

Memlekettten destek almayanlar çoğunluktadır (%80.2), destek alanlar (%19.8) arasında gıda desteği alanlar (%9.2), mahsulden pay (%6.3) nakit para(%2.5) kira (%1.0), hayvancılık (%0.3)'dür.

Memleketlerine Geri Dönme İsteği

Göç edenler arasında memleketine geri dönmek isteyenler (%18.8)dir. Çoğunluk (%72.5) kalıcı göç yapmış görünüyor. Kararsız olanlar ise düşük düzeydedir (%8.7).

Memlekettten destek alanlar (%19.8) ile geri dönme isteğinde bulunanlar (%18.4) yaklaşık aynı oranlardadır. Köyle bağlantılı tarımsal faaliyetini sürdürenlerin de varlığı (%7.8) bilindiğine göre bu grupların dönme isteği daha fazla olabilir.

Kendilerini Değerlendirmeleri

Göç edenlere göre "kentli kimdir?" sorusuna verilen cevaplar:

- "Kent hayatına uyum sağlayanlar" (%40.3)
- "Doğma büyüme kentli olanlar (%15.8)
- "Kendini kentli hissedenler" (%10.5)
- "Kentte yaşayan herkes" (%19.8)
- "Kültür seviyesi yüksek olanlar" (%11.5)

Kent hayatına uyum sağlamak kentli olmanın en somut göstergesi olarak kabul edilmiştir. Kendisini kentli görenler (%21.4) iken kendisini modern görenler (%14.3)tür. Yani kendisini kentli görenlerin bir kısmı (%7.1) kendini modern olarak değerlendirmemektedir. Bu grup açısından modernlik kente özgü bir yaşama tarzı olarak algılanmamaktadır.

Kendisini muhafazakar görenlerin oranı önemli düzeydedir (%36.3). Buna "bazı bakımlardan muhafazakar bazı bakımlardan modern" görenlerin (%47.6) muhafazakar yanlarını da eklersek oran yükselecektir. Muhafazakarlık, geleneksellik, dindar olma vb. anlamlarla güçlendirilmiş bir biçimde yüksek bir değer olarak algılanmaktadır.

Aile İçi Kararları Kimin Verdiği ve Kadına Bakış Açısı

Ailesinde önemli kararları babanın verdiğini söyleyenlerin oranı küçümsenmeyecek düzeydedir (%28.0). Baba ve annenin ortak karar vermesi (%41.9) daha yüksektir. Demokratik aile yapısını ifade eden tüm aile üyeleri ile birlikte karar verme davranışı ise daha düşük düzeydedir (%24.7).

"Yeni Medeni Kanun kadın ve erkeği haklar ve ödevler bakımından eşit kabul etmiştir." Bu anlayışı kabul edenler çoğunlukta olmakla birlikte (%75.2) katılmayanlar (%17.5) ve kararsızlar (%7.3) dikkat çekicidir.

Görüşülenlerin dörtte biri (%24.6) "Kadın kocasının desteklediği partiye oy vermemelidir." fikrine katılmaktadır. Büyük çoğunluğun katılmamış olması (%72.6) aile

içinde bu konuda kendiliğinden bir ortak davranışın olmadığı anlamına gelmez. Aynı siyasal iklimde kadının eşinin desteklediği siyasi partiyi doğal olarak benimsediği bilinmektedir.

“Kadın yapabileceği her işte çalışabilir” diyenler yarıdan biraz fazladır (%53.7) . “Kadına özgü işlerde çalışmasında bir sakınca yok” diyenleri (%29.9) de eklersek kadının çalışmasından yana olanların oranı yükselecektir (%83.6). Bu fikrin zıttı olarak “kadın kendi evinin işlerini görmeli, çocuklarını yetiştirmeli” diyenler azınlıktadır (%14.3).

Kadına Yönelik Şiddet Algısı

Örneklem grubun büyük çoğunluğu aile içinde kadına yönelik şiddet kullanılmasını onaylamıyor(%81.4). Her iki tarafta da sorun görenler (%13.8) ile kadını suçlayanlar oran olarak daha az görünmektedir (%3.2). Değerler düşük olmakla birlikte şiddetin tümüyle ret edilmemesi manidardır.

Eşlerine şiddet kullanan erkeklerin oranı - en az bir defa (%9.0) ve birden fazla (%17.6) birlikte düşünülürse – dikkat çekicidir(%26.6). Buna karşılık eşine hiç şiddet kullanmamış olan erkeklerin oranı yüksektir (%73.4). Kadınların eşlerinden şiddet görme durumu bir ve birden fazla olmak üzere toplamda (% 26.2) dir. Şüphesiz bu oran gerçek durumu söyleyemeyenlerin de varlığı ile artacaktır.

Ebeveynlerin çocukların hatalarına karşı çoğunlukla ikna etme davranışı (%50.9) gözlenmektedir. Bu pozitif davranışa karşılık negatif davranışlar azarlama / kızma (%30.1), dayak atma (%5.5), bir süre bazı şeylerden mahrum etme (%6.6) dır. Burada en olumsuz davranış “dayak atma” dır. Dayak yiyerek büyüyen çocuklar şiddet kullanma potansiyeline sahip olurlar.

Sivil Toplum Örgütlerine Katılım Düzeyi

Göçle gelenlerin ancak küçük bir bölümü (%9.6) herhangi bir dernek veya vakfa üyedir. Dernek/vakıf üyesi olanların çoğunluğu sosyal yardımlaşma dernek statüsündeki derneklere üyedir(%37.4). Mesleki dernek üyeliği (%28.7), cami yaptırma derneği üyeliği (%8.7), kalkındırma derneği üyeliği (%3.5) dir. Buna karşılık hemşeri derneği üyeliği çok düşüktür (%0.9). Hemşehri dayanışmasını yansıtan hemşehri derneklerinin Isparta’da çok az olması bu sonuçların çıkmasına yol açmaktadır.

Siyasal Katılım Düzeyi

Göç edenler arasında siyasal katılımın en yaygın olan hali olan oy verme davranışı en yüksek düzeydedir (%85.9). Parti üyeliği (%4.1) ve parti çalışmalarına aktif katılma (%1.9) düşük düzeydedir.

Göçün İlk Döneminde ve Şu Anda Yaşadıkları Sorunlar

Göç edenlerin yarısı (%50.6) Isparta’ya geldikten sonra ailelerin yaşama standartlarının “çok iyi” ve “iyi” olduğunu belirtmektedirler. Durumu “ kötü “ve “çok kötü” olanlar (%9.3) daha düşük düzeyde kalmıştır. Durumu değişmeyen (%40.1) dır.

Göçten sonra yaşanan en önemli sorun gelir yetersizliği (%31.9) ve işsizliktir(%26.4). Diğer sorunlar sağlık güvencesinin olmaması (%2.8), faizli borç (%1.2), aile içi sorunlar (% 3.6), çocukların eğitim ihtiyaçlarıdır (%4.2).

Göç edenlerin şu anda yaşadıkları sorunlar arasında gelir yetersizliği (% 42.3) ilk sıradadır. Gelir yetersizliği sorunu zaman içinde artmıştır. Buna karşılık ilk yıllara göre işsizlik azalmış, %26.4'den %12.2'ye düşmüştür.

Diğer sorunlardan sağlık güvencesinin olmaması (%1.6) ve aile içi sorunlar azalmış (%2.1), faizli borç alma artmış (%4.1), çocukların eğitim ihtiyaçları aynı düzeyde kalmıştır(%4.7).

Sorunların çözümünde kurumsal yardım alanların oranı düşüktür (%6.0). Kurumsal yardım alanların çoğunluğu Belediye'den (%56.5) diğerleri, İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'nden (%43.5) destek almaktadırlar.

Isparta'da Barınma Durumu

Göç edenlerin yaşadıkları konutların önemli bir kısmı dairedir (%55.6). Apartman ortamı kentsel yaşantı için kabul görmüş olmasına rağmen müstakil evde oturanların oranı da dikkat çekicidir (%44.4).

Oturdukları Konutların Mülkiyeti

Göçle gelenlerin yarısından fazlası (%52.4) ev sahibidir. Bu durum kentte sürekli kalma kararının verilmesinde belirleyicidir. Kiracıların oranı yüksek sayılabilir (%42.7). Kiracı olma durumu geliri yetersiz olanlar ve işsizler için önemli bir sorundur.

Kiracıların Durumları

Sağlıksız, eski konutların kiralari 101-200 TL (%27.0) ve 201-300 TL arasında değişmektedir (%43.8). Bu tür konutlara kira ödeyenler çoğunluktadır (%70.8). Ortalamının (300 TL) üstünde kira ödeyerek daha iyi konularda oturanların toplamdaki oranı ise düşüktür (% 26.6).

Kent İçinde Mahalle Değişirme Sıklığı

Göçmenlerin kent içindeki mahalle değişirme sıklığı genellikle kiracılar için geçerlidir. Toplam içinde %42.7'si kiracı olduğuna göre bu kitlenin hareketliliği kaçınılmazdır. İki ve daha fazla mahalle değiştirenler önemli bir oranı oluşturmaktadır (%76.8). Mahalle değiştirmeyenler daha azdır (%33.2).

Son Yerleşilen Mahalleyi Tercih Nedenleri

Mahalle tercihinde ev yapabilme imkanı ilk sırayı almaktadır(%39.4). Kiralık evlerin uygunluğu ikinci (%18.2) akrabaların varlığı üçüncü sıradadır (% 12.1). Mahalleyi çocuklarının okuluna bağlı olarak tercih edenler (% 5.7) iken hemşehri varlığına göre tercih edenler (%3.5) daha düşük oranda kalmıştır.

Eşlerle Akrabalık Durumu

Görüşülenlerin çoğunluğunun eşleri ile akrabalık ilişkisi yoktur (%74.9). Yakın ve uzak akrabalık birlikte değerlendirildiğinde 1/4'ü eşleriyle akrabalık ilişkisine sahiptir (%25.1).

Akrabalarıyla Dayanışma Düzeyleri

Göçmenlerin akrabalarla ilişkilerinin niteliği göç sürerinde özel bir öneme sahiptir. Akriba dayanışması güçlü olan gruplar göç süreçlerinde daha etkin hale gelebilmekte,

akrabaların iş bulma, barınma desteği maddi veya moral destekleri belirleyici olmaktadır.

Grubun önemli bir bölümünde akrabalarla hem maddi hem de moral dayanışma mevcuttur (%37.6). Buna sadece moral dayanışma inde olanları da eklersek (%36.6) akraba dayanışması yüksek düzeylere çıkar (%74.2). Grubun içinde belli bir kesim (%11.7) akrabalarıyla hiçbir dayanışma ilişkisine sahip değildir.

Kentte Uyumu Kolaylaştıran Sosyal Ağlar

Göçle gelenler Isparta'ya uyumda en önemli faktörün “akrabalar” olduğunu belirtmektedirler (%37.3). Isparta'ya göç edenler arasında akraba dayanışması üzerine kurulu göç startejileri öne çıkmıştır. İkinci sırada “Isparta halkının olumlu davranışları” (%13.8), üçüncü sırada “hemşehriler” gelmektedir (%8.4)

Maddi ihtiyaç olduğu zaman çoğunluğu kendi imkanlarına güvenmektedir (%55). İkinci sırada akraba dayanışması gelmektedir (%19.4). Isparta'ya uyumda en önemli faktörün “akrabalar” olduğunu belirtenlerin maddi ihtiyaç olunca akrabalarına yönelmeleri doğaldır. Üçüncü sırada bankalar gelmektedir (%17.3), daha sonra arkadaş (%3.8), komşu (%2.7) gelmektedir.

Yaşadıkları Kenti Benimseme Düzeyleri

Göç edenlerin Isparta'yı yakınlarına-akrabalarına tavsiye etme konusunda önemli bir bölümü (%55.7) olumlu düşünmektedir. Bu oran memnuniyet düzeyini de dolaylı olarak ifade etmektedir. Tavsiye etmeyenlerin oranı ise düşüktür (%17.5).

Isparta'ya göç ile gelenler bu kentin olumlu özellikleri içinde öncelikli olarak güvenli oluşunu ifade etmişlerdir (%25.7). Göç eden bazı grupların kalkış noktalarındaki yaşadıkları güvenlik sorunları veya metropol kentlerdeki artan güvensizlik Isparta'nın bu özelliğini öne çıkartmıştır. Bu özelliği tamamlayan “küçük bir şehir oluşu” (%24.4) ikinci sırada belirtilmiştir. Dar gelirli için uygun olması (%16.1) üçüncü sırada yer almıştır. Ulaşımın rahat olması da (%13.7) kentte yaşayanlara yansıyan bir durumdur. Sağlık (%8.8) ve eğitim (%5.4) alanlarındaki yeterlilikler ise daha düşük düzeyde ifade edilmiştir. Isparta öncelikle “güvenliği yüksek” “dar gelirli için ekonomik” bir şehir olarak algılanmaktadır.

Isparta'nın olumsuz özelliklerinin başında “hava kirliliği” gelmektedir (%27.7). İkinci olumsuzluğu “istihdam yetersizliği” (%22.2), üçüncüsü “kiralının yüksek oluşu” (%16.5). Bunun yanında dördüncü olarak “hayat pahalılığı” (%11.0) gelmektedir.

“Hava kirliliği” yakın bir zamanda doğal gaz uygulamasının kentte hızlı bir şekilde yaygınlaşmasıyla birinci derecede bir sorun olmaktan çıkacaktır. “İstihdam yetersizliği” ilk sırayı almaya adaydır.

Göç edenlerin önemli bir kısmı Isparta'nın kentsel sorunları ile çok ilgili (%46.0), buna yakın bir bölümü de kısmen ilgili görünüyor (%41.5). İlgilendirmiyor ve hiç ilgilendirmiyor diyenlerin toplamı da azdır (%12.4). Bu durum Isparta'ya göçle gelenlerin çoğunluğunun kentsel aidiyet duygusuna sahip olduklarını, kentle bütünleşme süreçlerinin başarılı ilerlediğini göstermektedir.

Sonuç ve Öneriler

Isparta genel olarak verdiği göç aldığı göçten fazla olmakla birlikte son yıllarda aldığı göç sayısal olarak artmaktadır. Gelenlerin önemli bir bölümü iş bulmak umuduyla

gelmektedir. Bu talebi karşılayacak istihdam kapasitesi olmadığı için enformel işler yapılmakta, düşük ücrete razı olunmakta veya işsizlik artmaktadır.

Isparta'da 2000 yılında (%6) civarında olan kayıtlı işsiz 2010 verilerine göre %12'ye çıkmıştır. (İl merkezinde İşkur kayıtlarına göre 8 bin, kayıt dışı ile birlikte 10 binin üzerindedir.) Bu oran Türkiye ortalaması düzeyindedir (%11.9).

Saha verilerine göre göç edenler arasında işsizlik oranı daha düşüktür (%4.4). Bunun bir nedeni çalışanların çoğunluğunun vasıflı işçi (%10.3) olmasındandır. Vasıfsız işçiler (%6.2) daha düşük orandadır. Diğer nedeni çalışanların ücret, sigorta ve diğer koşullarda razı olucu tutum benimsemeleridir. Vasıfsız işgücünün niteliğini artırmak ve işsizliği azaltmak için alınacak önlemler göçle gelenlerin işgücünün değerlendirilmesine imkan verecektir. Göçle gelenlerin “iş imkanı sağlayacak yatırımların teşvik edilmesi” (%39.8) talebi ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada “yoksullara yardım” (%27,3), üçüncü sırada “meslek edindirme kurslarının açılması” (%16.3) talebi gelmektedir.

2010 yılında başlatılan ve ülke genelinde sanayicinin ihtiyacı olan nitelikli işgücünü oluşturmaya yönelik *Uzmanlaşmış Meslek Edindirme Merkezi Projesi*, (UMEM) Isparta'da Ticaret ve Sanayi Odası, İşkur ve Milli Eğitim Müdürlüğü'nün yöneticiliğinde hayata geçirilmiş olması, Isparta Endüstri Meslek Lisesi'nde alt yapısı hazırlanan kurslardan bazılarının başlamış olması nitelikli işgücünün sağlanması bakımından önemlidir.

İstihdam ve işsizlik sorunlarına sadece il düzeyinde çözümler aranması yerine bölgesel düzeyde- Batı Akdeniz Bölgesi içinde- tedbirler alınması daha doğrudur. Antalya, Isparta ve Burdur illerini kapsayan “Batı Akdeniz Bölgesi” için kalkınma stratejilerinin geliştirilmesi amacıyla gerçekleştirilen organizasyonlar, Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı'nın proje destekleri, bölgesel düzeyde üç ilin Ticaret ve Sanayi Odaları- Üniversiteler- Belediyeler –Valiliklerin ortak çalışmaları sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı sağlayacağı ve bunun sonunda istihdamın artacağı açıktır. Bu nedenle bölgesel kalkınma stratejilerinin geliştirilmesi desteklenmelidir.

Saha verilerinden göç edenlerin kente uyumlarını kolaylaştıran faktörlerin arasında ilk sıraları aile ve akraba dayanışması olduğu görülmektedir. Ailelerin korunması, maddi ve moral olarak desteklenmesi, Valiliğin (İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü) ve Belediyenin yoksul ailelere verdiği desteklerin devamı önemlidir. Bunun yanı sıra sivil toplum kuruluşlarının desteklenmesi, ortak projelerin geliştirilmesi gereklidir.

Isparta'da 44 mahalle muhtarıyla yapılan görüşmelerde Isparta'nın çözmesi gereken sorunlarının içinde ilk sırada “istihdam yetersizliği” bulunurken (%35,2), üçüncü sırada “fazla göç alması” bulunmaktadır(% 14,9).

Muhtarların beklentileri içinde “iş imkânı sağlayacak yatırımların teşviki” (%46.3) “meslek edindirme kurslarının desteklenmesi”(16.4) ilk sıralarda yer almaktadır.

Muhtarlar istihdam yetersizliğini daha çok Isparta'nın kalkınmada öncelikli il statüsünden çıkartılması sonucu (2003) bazı fabrikaların diğer illere taşınmasına bağlamaktadırlar.Göçün gittikçe artması muhtarların kaygılarından biridir. Özellikle Doğu ve Güneydoğu bölgesinden gelen, işsiz ve çok nüfuslu ailelerin varlığı mahalleler ve kent için sorun yaratacağı endişesi belirtilmektedir.

İstihdam yetersizliği göçle gelen vasıflı ve vasıfsız işgücünün işsizliğini çoğaltırken asıl sorun ailelerde yaşanmaktadır. Gelir düzeyi yoksulluk ve açlık sınırında

olan aileler çocuklarının öğrenim, beslenme, giyim giderlerini karşılamakta zorlanmaktadır. Bu durum aile içi gerilimlerin artmasına, çocukların okullarında başarısızlığına ve okullarını terk etmelerine neden olmaktadır. Öğrenim hayatı sona eren çocuk ve gençlerin sokakta kurulan ilişki ağlarına takılmaları, küçük suç gruplarının üyesi olmaları kaçınılmazdır. Bu çocuk ve gençlerin bağımlılık yapan maddelerle tanışmaları ve onları kullanmaları hem kendileri hem de çevre için tehdit oluşturmaktadır. Bu konuda Emniyet birimlerinin aldıkları önlemler, yönlendirici faaliyetler doğal olarak yetersiz kalmaktadır. Bu çerçevede Emniyet Çocuk Şube, İl Sosyal Hizmetler, Üniversite ve sivil toplum örgütlerinin işbirliği içinde çalışmaları sorunların çözülmesinde yardımcı olacaktır.

Kaynakça

- Akşit, Bahattin, “İçgöçlerin Nesnel ve Öznel Toplumsal Tarihi Üzerine Gözlemler: Köy Tarafından Bir Bakış” *Türkiye’de İçgöç*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.
- Bal, Hüseyin, *Kent Sosyolojisi*. Beşinci Baskı. Fakülte Kitabevi. Isparta, 2011.
- Boyd, M., ‘Family and personal networks in international migration: recent developments and new agendas’. *International Migration Review*. 23(3), 1989.
- Haung, S. “Migration Networks and Migration Decision-Making”. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. Vol. 34. No. 4. May, 2008.
- İçduygu, Ahmet Turgay Ünal, “Türkiye’de İç Göç: Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri” *Türkiye’de İçgöç*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 1998.
- Kartal, Kemal, *Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentleşme*, Adım Yay., Ankara., 1992.
- Kaygalak, Sevilay, *Kentin Mültecileri*, Dipnot Yay., Ankara, 2009.
- Keleş, Ruşen, *Kentleşme Politikası*. İmge Yay., 3.Baskı. Ankara. 1996.
- Kıray, Mübeccel “II.Dünya Savaşı Sonrasında Metropollerdeki Sosyal Değişim”, *Adakentliyim Dergisi*, Yıl 1, sayı 1, 1995.
- Lee, L., “A Theory of Migration”, *Demography*. Vol. 3.no 1,1966.
- Marshall, Gordon , *Sosyoloji Sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yay.. Ankara., 1999.
- Peker, Mümtaz, “Türkiye’de İçgöçün Değişen Yapısı”, *75.Yılda Köylerden Şehirlere*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 1999.
- Tekeli, İlhan, “Türkiye’de İçgöç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi” . *Türkiye’de İçgöç*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay, İstanbul,1998.
- Wirth, Louis, “Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme”, *20.Yüzyıl Kenti*, Derleyen ve Çev. Bülent Duru, Ayten Aklan, İmge Kitabevi, Ankara, 2002,s. 78.
- Yalçın, Cemal, *Göç Sosyolojisi*, Anı Yay., Ankara,2004.